

Yazı²

↳ KARŞILIKLI³
PEYZAJLAR:
MALZEME
HAREKETLERİNİN
HİKAYELERİ
JANE
HUTTON

17. ULUSLARARASI MİMARLIK SERGİSİ
VENEZİKA BİYENALİ
TÜRKİYE PAVİYONU

WWW.
PAVILIONOF.TURKEY21
IKSV.ORG

Architecture¹² as² Measure⁷
Ölçü⁴ Olarak⁶ Mimarlık⁸

Bir zamanlar yerel malzemelerin kullanılabilirliğine dayalı bir görev olan teknik şartname hazırlığı artık küresel bir uğraş. Keresteden metallere hatta betona, inşaat malzemesi imalatçıları dünyanın en büyük şirketleri arasında ve yerellikten bağımsız, sınırsız bir seçenek ziyafeti sunuyorlar. Fiyatı karşılığında her şeye ulaşmak mümkün. Sonsuz malzeme seçeneğine erişebilme fikri baştan çıkarıcı olsa da bir dizi endişe verici soruyu da beraberinde doğuruyor: Malzemeler tam olarak nereden geliyor? Hangi sosyal ve ekolojik koşullarda, kim tarafından üretiliyor? Geride ne bırakıyor? Malzemelerin ardındaki hikâyeyi öğrenmek ya da onları belirli bir yerden almak istemeniz hâlinde ise bilgiye ulaşmak zor ve külfetli olabiliyor. Teknik şartname hazırlayan herkesin malzemeyi kapı komşusundan almanın dünyanın öbür ucundan almaya kıyasla daha ucuz olduğuna dair absürt bir hikâyesi var. Her ne kadar mantığa aykırı olsa da günümüz lojistiğinin gerçeği bu.

İnşaat malzemeleri sabit metalar gibi görünse de zaman, mekân ya da biçim bakımından hiç de sabit değil. Jeolojik yataklar ya da ormanlardan fabrika, şantiye veya atık sahasına taşınıp insan eli ve aletlerle karşılaştıkça malzemelerin şekilleri de değişiyor. Malzemenin içinden veyahut yanından geçtiği tüm o peyzajları, aldığı farklı biçimleri, yol boyunca etkileşime girdiği insanları düşünün. Coğrafya uzmanı David Harvey, bunu kahvaltımızın izini sürermiş gibi yapmamızı öneriyor. Çünkü bu egzersiz insanın günlük tüketimin ardındaki işgücüne ve çevresel koşullara bağlılığını ve onlara karşı ilgisizliğini hızla ortaya döküyor.¹ Michael Pollan'ın dört farklı öğünde yenenlerin izini süren Etobur - Otobur İkilemi: Dört Yiyeceğin Doğal Tarihi kitabı; gündelik ürünlerin, günümüz Kuzey Amerika toplumunun yiyecekler, üreticileri ve yetiştirdiği toprakla kurduğu ilişkiye dair pek çok fikir verebileceği görüşünü yaygınlaştırdı.²

Kişinin bir yemeği yiyebilmesi ancak o yemeği sağlayan işçilerin üretimlerinin karşılığında yeterli ücreti alıp alamadıklarını, hatta köle şartlarında çalışıp çalışmadıklarını bilememesi tam da Karl Marx'ın metanın fetişleştirilmesi olarak adlandırdığı, pazarların üretimin kaynağını ve çalışma koşullarını gizlemesi ve ürünün tüketicisinin üreticisinden sistematik olarak koparıldığı duruma işaret

1 David Harvey, "Between Space and Time: Reflections on the Geographical Imagination," *Annals of the Association of American Geography*, 80. cilt, 3. sayı (1990), 422.

2 Michael Pollan, *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of Four Meals* (New York: Penguin, 2007). Kitap Türkçeye *Etobur - Otobur İkilemi - Dört Yiyeceğin Doğal Tarihi* adıyla çevrildi (Çev. İlike Önelge, Pegasus Yayınları, 2009).

ediyor.³ Marx'ın Kapital'de yaptığı tanıma göre meta, değerli, kullanışlı ve takas edilebilen bir şey. Değeri var çünkü insan emeği tarafından üretiliyor, kullanım değeri var çünkü birileri onu kullanmak istiyor, takas değeri ya da fiyatı ise pazar tarafından belirleniyor. Pazarda takas edilebilen meta, başka yerlerdeki birbirine benzer şeylerle denkleştiriliyor. Farklı çalışma koşullarında üretilmiş ya da çevreyle ilgili farklı sonuçlar doğurmuş olsalar dahi her buğday aynı buğday her taş da aynı taş olarak algılanıyor. Dolayısıyla toprak hammaddeye dönüşürken ve hammadde de metalaşırken tüketici ile üretici arasındaki uçurum giderek genişliyor.

Tükenmeyen Arazi: Chíncha Adaları'ndan doğal gübre, Peru'dan Central Park'a, 1862. (Solda) Gübre tabakası ve yerleşiminin detayı, Chíncha Adaları, Peru, 1862. (New Bedford Whaling Müzesi'nin izniyle). (Sağda) Güneybatıda yer alan Sheep Meadow'un detayı, Central Park, yaklaşık 1905. Fotoğraf: William Hale Kirk. (© William Hale Kirk / New York Kent Müzesi.)

İnsanlar tükettikleri ürünün üreticileriyle (ya da ekildiği toprakla) o kadar ender temas kuruyor ki bu ayrıma dikkat çekmek bile farazi kalıyor. İnsan emeği ve toprak metalaştırma aracılığıyla gizleniyorsa, metanın izini sürmek, onu açığa çıkarmak ve özelleştirilmesini önlemek için etkili bir yöntem olabilir.⁴ Bir şeyin metalaşmış hâlini kanıksamak kolay olsa bile Arjun Appadurai'nin *The Social Lives of Things*'te (Şeylerin Sosyal Hayatı) belirttiği gibi meta, "diğerlerinden başka tür bir şey değil, bazı şeylerin hayatındaki bir aşama"dır.⁵ Bu demek oluyor ki, metaları ancak (meta statüsü, farklı fiziksel durumlar, insan ilişkileri ve mekânlar arasında dolanan) "hareket hâlindeki metalar" olarak gözlemlediğimiz zaman gerçek olarak anlayabiliriz.⁶

3 Karl Marx ve Ernest Mandel, *Capital: A Critique of Political Economy*, çev. Ben Fowkes (New York: Penguin, 2004), 164–5. Kitap Türkçeye *Kapital: Ekonomi Politikin Eleştirisi* adıyla çevrildi (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Yordam Kitap, 2011).

4 Noel Castree, "The Geographical Lives of Commodities: Problems of Analysis and Critique," *Social & Cultural Geography*, 5. cilt, 1. sayı (Mart 2004), 23.

5 Arjun Appadurai, yay. haz., *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 17.

6 A.g.e., 16. Coğrafyada metanın "hayatını", "zincirlerini", "bağlantılarını" ve "ağlarını" takip eden, gücün bu doğrultuda nasıl işlediğini daha iyi anlamaya ve metaların sabit, verili varlıklar olduğu fikrini reddetmeye odaklanan kapsamlı bir literatür var. Örneğin bkz. Peter Jackson, "Commercial Cultures: Transcending the Cultural and the Economic," *Progress in Human Geography*, 26. cilt, 1. sayı (2002), 3–18.

Meta zinciri analizleri genellikle bir dizi şirket, devlet ve tüketici arasındaki ekonomik alışverişe odaklansa da insan emeği ve deneyimini malzeme yörüngeleriyle beraber incelemek farklı bakış açıları sunabilir. Burada üç örnek vereceğim. Coğrafya uzmanı Elaine Hartwick, meta zincirlerini sosyal ve sembolik boyutlarıyla araştırmanın tüketicilerle üreticilerin aksi durumda birbirine temas etmeyecek deneyimlerini bir araya getirdiğini öne sürer. Hartwick, "coğrafi dedektiflik" sonucu ürünlerin malzeme ilişkilerini açığa çıkarmanın ve işçilerle dayanışmanın bu bağlantıları değiştirmek için daha anlamlı bir aktivist pratiğe olanak sağlayacağını savunuyor.⁷ İkinci örnek, sanatçı Laurie Palmer'ın demir, kurşun ve bakır gibi on sekiz elementin çıkartıldığı sahaları gezdiği, civarda yaşayan ve çalışan insanların fiziksel koşullarına ve anlatılarına odaklandığı kitabı *In the Aura of a Hole: Exploring Sites of Material Extraction (Bir Çukurun Aurasında: Malzeme Çıkarım Alanlarını Keşfetmek)*.⁸ Palmer, metaların belirli bir yere nasıl gömülü olduğuna dikkat çekmek için yüzünü onların karmaşık geçmişlerine ve onlara uzun süredir tanıklık eden insanlara dönüyor. Son vermek istediğim örnek ise inşaat malzemeleri yörüngesinin son aşamasına (binaların kurulumuna) odaklanan, mimarlardan tasarladıkları binaları inşa eden insanların çalışma koşullarına değinmelerini talep eden WBYA?, Who Builds Your Architecture? (Yapılarınızı Kim İnşa Ediyor?) projesi. Mimarlık da tıpkı malzeme üretimi gibi küresel bir girişim hâline geldi; günümüzde tasarımcılar, aşına oldukları bağlamlardan uzak yerleri oradaki çalışma koşullarıyla pek de bağ kurmadan tasarlıyor.⁹ İşte tasarımcılarla diğer emekçileri bir araya getiren proje (WBYA?), mimarları bu durumun yarattığı etik ve politik soruları göz önünde bulundurmaya davet ediyor.

Malzemelerin ve metaların izini sürme eylemi, bizi insanlara yönlendirdiği gibi kaçınılmaz olarak toprağa da yönlendiriyor. Ahşap, taş, demir ve polimer bizi orman topluluklarına, tortul tabakalarına, demir açısından zengin kaynaklara, fosil yakıt yataklarına götürüyor. Malzemelerin izini toprağa dek sürmek, onların bazı özelliklerinin (örneğin belirli bir tür ahşabın dayanıklılığı ya da bir taşın parlaklığı) yalnızca "faydalı" değil, aynı zamanda eşsiz ve yerel biyofizik koşullara bağlı olduğunu ortaya koyabilir. Peyzajlar "doğal kaynaklar" olarak ya da kullanıma hazır duran malzeme rezervleri gibi görülebilir ancak onlar şüphesiz bundan çok daha fazlası. Çünkü onlar, birbirine bağlı pek çok varlığı destekleyen karmaşık ekosistemler; insanların geçiminin ve yerel kültürün somut temeli.

Toprak ve meta arasındaki kesişimde malzemeler, doğal kabul edilen ya da edilmeyen ve insan kullanımı veya tabiatı itibarıyla değerli olan ya da olmayan arasında huzursuzca sallanıyor. Ancak toprakla meta arasındaki bu anlara odaklanıldığında –bir ağaç tazmini mümkün ve satılabilir bir kereste hâline geldiğinde ya da jeolojik bir çökelti değerli bir madene dönüştüğünde bu devamlılığa şahit olabilir– metayı bir anlığına görmezden gelebiliriz. Yapılarda kullanılan malzemelerle kıyaslandığında peyzaj mimarisi için kullanılan malzemeler çoğunlukla daha az işlenmiş ya da "ham" hâllerine daha yakın bir durumda bulunuyor. Örneğin 2x4'lük bir batı mazısı veya New York menşeli göztaşı döşeme, geldikleri peyzajlarla bariz şekilde ilişkili hatta ürün adları da coğrafi kökenlerine işaret ediyor. Mimarının aksine peyzaj mimarisinde (toprak, bitki örtüsü ve kirlilik gibi) arazi koşulları da birer "malzeme" olarak projeye ister istemez dahil oluyor. Sıradan bir gözlemci, çimenlerle kaplı bir yüzeye dikilmiş basit bir ağacı tamamıyla "doğal" bulabilir ancak ağacın ardında özel olarak yetiştirilmiş bitki materyallerinin, kimyasal gübre ve katkı maddelerinin,

7 Elaine R. Hartwick, "Towards a Geographical Politics of Consumption," *Environment and Planning*, 32. sayı (2000), 1177–92.

8 Laurie Palmer, *In the Aura of a Hole: Exploring Sites of Material Extraction* (Londra: Black Dog Publishing, 2015).

9 Who Builds Your Architecture? A Critical Field Guide, 2017. "WBYA_Guidebook_spreads.Pdf," 21 Ekim 2018 tarihinde erişildi, http://whobuilds.org/wp-content/uploads/2017/02/WBYA_Guidebook_spreads.pdf.

tasarlanmış toprakların ve polimer çimlerin bulunduğu fazlasıyla karmaşık bir yapı olabiliyor.

Hareket Silsilesi: Vinalhaven'dan Granit, Maine'den Broadway'e, 1892. (Solda) Detay, Kum Ocağı, Vinalhaven, Maine, 1907. Fotoğraf: T.N. Dale. (ABD Jeolojik Araştırma Bülteni 313: 1907. ABD Jeolojik Araştırma Bürosu, İçişleri Bakanlığı/USGS.) (Sağda) Detay, Broadway'deki teleferik hattının döşenmesi ve inşası, 1891. Fotoğraf: C.C. Langill ve William Gray. (Fotoğraf Koleksiyonu, Miriam ve Ira D. Wallach Sanat Galerisi.)

Peyzaj malzemelerinin doğal ya da insan yapımı olup olmadığı net değil, bu yüzden onlar hakkında düşünmek işe yaramaz ikilikleri bozmaya yarayabilir. Malzemeler insanların kontrolü altındaki sistemlere girip çıkarken şekil değiştiriyor, bu da bizi onların hem insan eylemleriyle oluştuğunu hem de kendi varlıkları olduğunu düşünmeye itiyor. Eğer malzemeler insanların kullanımına mahsus değilse onları yalnızca birer araçmış gibi değerlendirmek nasıl mümkün olur? Maddenin bir öznelliğe sahip olduğunu düşünürsek bu onunla çalışma, inşa etme, yaşama biçimlerimizi nasıl etkiler? Dünyanın fiziksel okumalarındansa göstergebilimsel okumalarına öncelik veren postmodern eğilimlere karşılık (feminist ve kuir çalışmaları, bilim ve teknoloji çalışmaları ve siyaset bilimi alanlarındaki) materyalist düşünürler bu sorular hakkında düşünmek için bir dizi yöntem önerdi.¹⁰ Feminist teorisyen Karen Barad'a göre madde, "doğa zerrecikleri ya da beyaz bir sayfa, pasif hâlde önem kazanmayı bekleyen değişmez, edilgen bir yüzey ya da alan değil."¹¹ Aksine; eylemi dünyaya dahil olan madde, doğası gereği öznelliğe sahip, söylemsel ve dünyanın yapımında önemli bir katılımcı.¹²

Genellikle insanların maddeyi nasıl kontrol ettiği, şekillendirdiği ve dönüştürdüğüne odaklansak da maddenin fiziksel özellikleri başlı başına

10 Örneğin bkz. Jane Bennett, *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (Durham: Duke University Press, 2009); Peter Jackson, "Rematerializing Social and Cultural Geography," *Social & Cultural Geography*, 1. cilt, 1. sayı (1 Eylül, 2000), 9-14; Sarah Whatmore, "Materialist Returns: Practicing Cultural Geography in and for a More-Than-Human World," *Cultural Geographies*, 13. sayı (2006), 600-9.

11 Karen Barad, "Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter," *Signs: Journal of Women in Culture & Society*, 28. cilt, 3. sayı (Bahar 2003), 801.

12 A.g.e., 821-3. Coğrafya uzmanı Juanita Sundberg, insan-sonrası teorisinin özetleyici anlatıları teyit ederek sömürgeci ilişkileri yeniden üretme eğilimi olduğunu da hatırlatıyor. Bkz. Juanita Sundberg, "Decolonizing Posthumanist Geographies," *Cultural Geographies*, 21. cilt, 1. sayı (2004), 33-47.

güçlü olduğu için beşeri faaliyetleri karşılıklı olarak şekillendiriyor. Amazon havzasındaki maden çıkarma endüstrilerini araştıran coğrafya uzmanları Stephen Bunker ve Paul Ciccantell bize teknoloji, meta ve pazarın oluşturduğu endüstriyel teçhizatların, malzemelerin fiziksel özellikleri tarafından nasıl sınırlandırıldığını hatırlatıyor.¹³ Örneğin, endüstriyel konumun esas belirleyeni madenlerin ağırlığıdır. Yani, bir malzemenin sömürsü yalnızca onun faydalı özellikleri değil, faydalı olmayan özellikleri tarafından da belirleyebiliyor. Coğrafya uzmanı Karen Bakker ve Gavin Bridge de malzemelerin “iş birliği” yapmalarının, belirsizliklerinin ya da kontrol edilemezliklerinin sermaye birikimini nasıl bozabileceğine ya da huzursuz edebileceğine dikkatimizi çekiyor.¹⁴ Bu tür ince ayrıntıları neden göz önünde bulunduralım? Çünkü bunu yapmak, malzemelerin durağan olduğunu ve insanların gündemine tamamıyla itaat ettiğini ileri süren görüşlere meydan okuması açısından önem taşıyor. Bu da malzemeleri kullanılacak şeylerden fazlası olarak görmek (ve kapsadıkları insandan öte dünyayı fark etmek) için önemli bir başlangıç noktası oluşturuyor.

Çelikten Nehirler: Pittsburgh'dan Riverside Parkı'na Çelik, 1937.
(Solda) Detay, Monongahela Nehri'nden doğuya doğru bakıldığında görülen Carrie Fırını, 1959. (Pittsburgh & Erie Nehri Demiryolu Şirketi Fotoğrafları, 1886-1972, Pittsburgh Üniversitesi Arşivi ve Özel Koleksiyonu.)
(Sağda) Detay, yapım aşamasındaki Riverside Parkı, 82. Sokak'tan güneye doğru bakarken görülen manzara, 1936. (Milstein Galerisi, New York Halk Kütüphanesi.)

Malzeme Alışverişi

Gezegen ölçeğinde düşününce, insanların maddeleri inşaat ve tarım için kullanma hızı yalnızca küresel jeolojik süreçlerin on katı.¹⁵ Her ne kadar insanlar çevrelerini her daim yeniden şekillendirdiyse de çevre tarihçisi J. R. McNeill'in titizlikle belgelediği gibi aniden yükselen nüfus, artan kişi başına tüketim, tüketici mamullerinin seri üretimi, altyapı, kentleşme ve 20. yüzyıldaki savaşlar nedeniyle

13 Stephen G. Bunker ve Paul S. Ciccantell, “Globalizing Economies of Scale in the Sequence of Amazonian Extractive Systems,” *Globalization and the Race for Resources* (Baltimore: JHU Press, 2005) içinde, 33.

14 Karen Bakker ve Gavin Bridge, “Material Worlds? Resource Geographies and the ‘Matter of Nature’,” *Progress in Human Geography*, 30. cilt, 1. sayı (1 Şubat, 2006), 18.

15 Bruce H. Wilkinson, “Humans as Geologic Agents: A Deep-time Perspective,” *Geology*, 33. cilt, 3. sayı (2005), 161–4.

insan kaynaklı dönüşüm hiç olmadığı kadar hızlanmış durumda.¹⁶ Yerel beşeri faaliyetlerin boyutu ilk defa Dünya'nın litosferinde, biyosferinde, hidrosferinde ve atmosferinde yeni küresel koşullar doğurdu.

Fridolin Krausmann ve çalışma arkadaşlarının, 20. yüzyılda malzemelerin küresel tüketimine odaklanan çalışmalarında da gösterdiği gibi bu yüzyıl boyunca Dünya'nın sosyal ve endüstriyel metabolizması –insanların imzasını taşıyan gelişmelerle alakalı girdiler ve atıklar sebebiyle– bir patlama yaşadı.¹⁷ Bu süre zarfında malzeme kullanımlarının yalnızca ölçeği değil, yapısı da değişti. 20. yüzyılın başında insanlar öncelikli olarak biyokütle malzemeleri (ekinler, saman, odun) tüketirken yüzyıl ilerledikçe tarımsal ekonomiden endüstriyel ekonomiye dönüşü yansıtan bir gelişmeyle minerallere geçildi.¹⁸ Tüketimdeki bu değişim, malzemeyle ilgili yaklaşımların organikten minerale, yenilenebilir olandan sınırlı kaynaklara, toplum içinde hızla hareket eden malzemelerden (biyokütle ve yanıcı yakıtlar gibi) belirli bir yerde biriken ve sabit kalanlara (kentsel altyapı için kullanılan metaller, beton vb.) kaymasına neden oldu.¹⁹ Kentsel alanlar genişledikçe altyapılar da katlandı, kişi başına düşen tüketim miktarı balon gibi şişti, savaşlar şiddetlendi. Böylece bu malzemeler de –çoğunlukla kum, çakıllı kum, çimento ve metaller– hareket ederek gezegen çapında yeni tabakalarda birikti.

Krausmann'ın çalışması, malzeme çıkarımı ve sermaye birikiminin birlikteliğini gözler önüne seriyor. Gayri safi milli hasıla hızla yükselirken malzeme ve enerji tüketimi de onu izledi. Dünyanın yükselen tüketimi, yalnızca ekonomik durgunluk dönemlerinde 1930'lardaki küresel ekonomik kriz, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, bir de 1970'lerin petrol krizi sırasında dindi.²⁰ Malzeme verimliliğiyle ilgili bazı gelişmeler olduysa da verimlilik ya da “demateryalizasyon” hiçbir zaman tüketimin azalmasına neden olmadı, aksine yeni tüketim düzenekleri ortaya çıkarttı.²¹ İşte, malzemelerle sermaye arasındaki bu yakın ilişki kapitalizmin tarihine dair temel bir duruma işaret ediyor. Jason W. Moore'un belirttiği gibi “doğaya el konuldu. Sermaye toplandı. Atıklar denize döküldü.”²² Krausmann'ın çalışmasında göz önüne serilen malzeme istismarı ve bununla ilintili çevresel değişimler, kapitalizmin iş başında olmasının bir sonucu değil, daha ziyade onun ekolojik modus operandi'si; yani işleyiş biçimidir.²³ Moore'a göre kapitalizm, “ucuz doğalar” olarak adlandırdığı şeylerin –ucuz işgücünün, yiyeceğin, enerjinin ve hammaddenin– yaratılmasına dayanan bir sistemdir. Kısaca, bir yerdeki ucuz malzemeler tükendiğinde kapitalizm diğerine geçer. Benzer şekilde günümüzde karşı karşıya olduğumuz insan kaynaklı ekolojik krizler de sistemin arızalanmasından kaynaklanmıyor, bilakis her şeyi sanki hiçbir sınıra da

16 J.R. McNeill, *Something New Under the Sun: An Environmental History of the Twentieth Century World* (New York: WW Norton, 2001).

17 Fridolin Krausmann, Simone Gingrich, Nina Eisenmenger, Karl-Heinz Erb, Helmut Haberl ve Marina Fischer-Kowalski, “Growth in Global Materials Use, GDP and Population during the 20th Century,” *Ecological Economics*, 68. cilt, 10. sayı (15 Ağustos, 2009), 2699.

18 A.g.e.

19 A.g.e., 2701.

20 A.g.e., 2702.

21 A.g.e.

22 Jason W. Moore, *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital* (New York: Verso, 2015), 291.

23 A.g.e., 111–40.

maliyeti yokmuş gibi kullanıp tüketmeye dayalı sermaye birikiminin mantıksal bir sonucunu yansıtıyor.²⁴

Küresel malzeme akışının yerdeki yansıması hayli farklı şekillerde görülebilir. Bir yerde taşocakları daha derine inerken diğerinde malzemeler iyileşiyor; bir yerde zehirli atıklar birikirken bir diğerinde işlenmiş malzemelerin kullanımı artıyor. Alf Hornborg, belirli mekânların ve insanların (genellikle kapitalizmin çekirdek ulusları ve kentleri) başkaları (genellikle periferi denen yerdekiler) pahasına kaynak ve çıkar sağladığını kabullenmeyi “sıfır toplumlu dünya” bakış açısı olarak adlandırıyor.²⁵ Malzemelerin (ya da “kaynakların”) kullanılma biçimlerinin yapısal açıdan adaletsiz, coğrafi açıdan dağınık olmasıyla ilgili araştırmalar; malzeme akışı analizi, ekolojik çatışmalar ve ekolojik açıdan eşitsiz mücadele kavramı arasındaki bağlantıları saptadı.²⁶ Yani, maden çıkarmadan üretime dek uzayan malzeme zincirine bakıldığında, bir defalık malzeme alışverişinin farklı yerlerde fazlasıyla farklı gerçekliklere yol açabileceğine işaret eden belli başlı eğilimler gözlemlenebilir: Bunlar, 1) Bitmiş ürünlerin fiyatlandırması, onları üretmek için kullanılan hammaddelere kıyasla orantısız biçimde yüksektir.²⁷ 2) Kullanılabilir madenlerin saflığı ve sayısı azalıp mesafeleri arttıkça yerel maden çıkarma ekonomilerinin (özellikle daha yoksul bölgelerde) gücü de azalmaya başlar. Bu ekonomilerin serveti genellikle istenilenden yavaş olan doğal üretim hızına bağlı olduğu için daha fazla malzeme çıkarmayı, gereğinden fazla hasat yapmayı ve kendi kaynaklarını aşındırmayı gerektirir.²⁸ 3) Maddi ürünleri işleyen ve tamamlayan çekirdek endüstriyel ekonomiler zamanla güçlenmekte, giderek daha ucuz hammaddelere daha kolay erişilmekte, çıkarma ve taşıma miktarını artıracak teknolojiyi ve altyapıyı geliştirmekte, daha fazla miktarda malzemeyi daha da ucuza elde etmek için finansal araçları ve devletler arasındaki işbirliğini şekillendirmektedir.²⁹ Son olarak da, 4) Çekirdek ülkeler kirliliğe yol açan endüstrilerini daha yoksul ülkelere ihraç etme eğilimi göstermektedir.³⁰

O zaman malzeme alışverişi süreci genellikle fazlasıyla eşitsizse neden “karşılıklı” terimini kullanıyoruz? Çünkü karşılıklılık; işleysel bir sözcük, anlamıysa çok hoş. Hediye değiş tokuşunu, almayı ve geri vermeyi, ortak çıkara dayalı bir ilişkiyi çağırıştırıyor. Küreselleşen kapitalizmin aracı olduğu günümüz kentleşmesinin ise karşılıklılıkla hiçbir ilgisi yok. Alf Hornborg, sürdürülebilirlik söyleminin en büyük yanılgılarından birinin piyasa fiyatlarının karşılıklı bir ilişkiye işaret ettiği varsayımı olduğunu belirtiyor.³¹ Potavotomi halkına mensup bitkibilimci ve yazar Robin Wall Kimmerer, karşılıklılık kavramının yanı sıra bitkilere odaklanan bir bilim insanı ve yerel bilgi araştırmacısı olarak gözlemlediği müşterek bağımlılıklar ve karşılıklılık kavramı hakkında etraflıca yazmış biri.

24 A.g.e., 291–305.

25 Alf Hornborg, “Zero-Sum World: Challenges in Conceptualizing Environmental Load Displacement and Ecologically Unequal Exchange in the World-System,” *International Journal of Comparative Sociology*, 50. cilt, 3–4. sayı (1 Haziran, 2009), 237–62.

26 Bkz. Joan Martinez-Alier, *The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts and Valuation* (Cheltenham: Edward Elgar, 2002); Alf Hornborg, “Towards an Ecological Theory of Unequal Exchange: Articulating World System Theory and Ecological Economics,” *Ecological Economics*, 25. cilt, 1. sayı (Nisan 1998), 127–36.

27 Hornborg, “Towards an Ecological Theory of Unequal Exchange.”

28 Bunker ve Ciccantelli, “Globalizing Economies of Scale in the Sequence of Amazonian Extractive Systems,” 225.

29 A.g.e., 224.

30 Roldan Muradian ve Stefan Giljum, “Physical Trade Flows of Pollution-Intensive Products: Historical Trends in Europe and the World,” *Rethinking Environmental History: World-system History and Global Environmental Change* içinde, yay. haz. A. Hornborg, J.R. McNeill ve J. Martinez-Alier (Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2007), 307–25.

31 Hornborg, “Zero-Sum World,” 256.

Kimmerer ise karşılıklılığı minnettarlığa benzetiyor: Hayatta olmak, inşa etmek, yemek yemek, sanat eserleri üretmek başkalarıyla etkileşime geçmek. Bunları kabul etmek de müteşekkir olmak anlamına geliyor. İrokuaların nesiller boyunca tekrarlanan geleneksel Şükran Günü konuşması, bu minnettarlık için bir nakarat olmanın yanı sıra siyasi bir belge ve bir toplum sözleşmesi tesis ediyor.³² “İyi birer vatandaş olmak istiyorsak, karşılıklılığı öğretilim.”³³ Benim Reciprocal Landscapes (Karşılıklı Peyzajlar) adlı kitabımdaki karşılıklılık sözcüğü ise, üretim ve tüketim alanları arasında bir denklik kurmayı, bu ilişkiyi hafifletmeyi ya da gizlemeyi hedeflemiyor. Aksine, “karşılıklılık” bir temenni olarak kullanılıyor. “Peyzaj” ile bir araya geldiğinde insanların insandan öte dünyayla, tüketicilerin üreticilerle, her varlığın ve şeyin birbiriyle paylaştığı çözülmez bağlantılara işaret ediyor. Her malzemenin izini süren, yolu boyunca karşı karşıya kaldığı eşitsiz değiş tokuş dinamiklerini inceleyen, bu maddi ilişkilerin yanı sıra bir projenin ideolojik gündemlerini irdeleyen bu örnekler; daha fazla kanala yayılma fırsatını bizlere sunuyor. Uzaktaki üretim alanı ve tasarlanmış peyzaj arasında gidip gelirken amaçlanan, onları en azından kavramsal bir zeminde yakınlaştırmak olmalı. Reciprocal Landscapes her şeyden önce bir düşünce deneyi. Malzemeleri yalnızca tek amaçlı birer ürün ya da meta olarak değil; sürekli farklı şekiller alan, başkaları tarafından şekillenen (aynı zamanda da başkalarını şekillendiren) bir madde olarak görsek nasıl olurdu? Ya da daha kapsamlı bir şekilde sormak gerekirse, imar ve inşaata dışlanmış gibi görünen bu meseleleri anlamak; insanlar, diğer türler ve farklı yerlerdeki peyzajlarla dayanışma içinde olan yeni uygulama biçimlerine nasıl şekil verebilir?

Bu metin, yazarın İngilizce olarak yayımlanan Reciprocal Landscapes: Stories of Material Movements (Londra: Routledge, 2019) [Karşılıklı Peyzajlar: Malzeme Hareketlerinin Hikâyeleri] adlı kitabından alınmıştır.

32 Robin Wall Kimmerer, Braiding Sweetgrass: Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge and the Teaching of Plants (Minneapolis: Milkweed Editions, 2015), 115.

33 A.g.e., 116.

Yazar hakkında

Jane Hutton, Waterloo Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde ders veren bir peyzaj mimarı. Araştırmaları yaygın inşaat malzemelerinin geniş çaplı hareketlerine odaklanıyor. Son kitapları arasında Reciprocal Landscapes: Stories of Material Movements (Karşılıklı Peyzajlar: Malzeme Hareketlerinin Hikâyeleri), Landsript 5: Material Culture (Peyzaj Hikâyesi 5: Malzeme Kültürü) ve Daniel Ibañez ve Kiel Moe'yla birlikte editörlüğünü üstlendiği Wood Urbanism: From the Molecular to the Territorial (Odun Kentçiliği: Molekülerden Bölgesele) yer alıyor.